

Зорица БЕЧАНОВИЋ

МЕТАМОРФОЗЕ МИСЛИ О СРЕЋИ

Драган Стојановић је читаоцима познат као аутор бројних књижевно-теоријских текстова, међу којима се свакако истичу књиге *Феноменологија и вишезначност књижевних дела* (Београд, 1977), *Читање Достоевској и Томаса Мана* (Београд, 1983), и *Иронија и значење* (Београд, 1984), од којих су последње две објављене и на немачком језику (Берн – Франкфурт а/М – New York 1987, 1991), затим збирке пародијских прича *Свајска књижевност* (Београд, 1988) и интердисциплинарног огледа *О идили и срећи, хелиоидроино лушање кроз сликарство Клода Лорена* (Сремски Карловци – Нови Сад, 1991), а упућенијима и као аутор две збирке песама: *Олујно вече*, објављене у Београду 1972. и *Сл., четвори њесме о Сл.*, објављене у Новом Саду 1992. Баш као што се у поезији Драгана Стојановића често јављају мотиви сарадње свега што постоји, обједињења прошлог са садашњим и будућег са садашњим, пажљивом анализом би се могле установити и успоставити бројне поливалентне везе које премрежују темпорална, тематска и жанровска растојања на мапи поменутих остварења. Читалац поезије Драгана Стојановића може се, међутим, ограничити на један мањи сегмент замишљене мапе и кретање сопственог »демона аналогике«, за тумачење поезије увек подстицајно, усмерити ка троуглу *Олујно вече*, *О идили и срећи*, и *Сл.*

Стих »постојало је дуго путовање пре« појављује се у збирци *Олујно вече* три пута. Поема почиње лирском антитезом

»Наједном је букнуло сукно кише

Не, –

Постојало је дуго путовање пре«

којом песник читаоца позива да га прати у лирском трагању за пореклом олује. Стихови који следе, својим звучним, значењским, а у највећој мери и визуелним потенцијалом, артикулишу један стилизовани лирско-медитативни ток свести са бројним асоцијативним рукавцима, који се на местима враћања значењској константи »постојало је дуго путовање пре« сви сливају у једно. Усквитланости олује претходе најразличитија стања природе, лирског субјекта и њиховог сапостојања. Сажимање које се у природи и духу одиграва и које лирски субјекат и од природе и од духа очекује, затим неугрожено постојање »посуда пуних скривене

будућности«, слућена извесност да »тренутака и дубок звук« могу »нежном рачвом« обухватити онога чији је »починак угласт и трзав«, и чији је »лежај заснован на сумњи«, баш као и мотиви »поља сретања« и »поља обухватног обећања«, »*l' universo grozioso*«, »захвати златне свести аполовске«, »појачан руј уведоглед«, »расањени потез ваздушасте руке« и сазвучја »у царству високе стилизације« представљају наговештаје тема које ће се појавити у огледу *О идили и срећи* и у песмама из збирке *Сл.* Ти наговештаји су, истина, осенчени извесном лирском скепсом, али је оштра ведрина ипак схваћена као позив, песник ће рећи и »као задатак«, и лирски субјекат, на крају, напуштајући царство високе стилизације које не нуди знање већ извесност, »искорачује у оскудицу путовања«:

»Остављамо

целину лепог стила, незналачки, не мислећи.

Без мудрости.

Између олује и олује,

сами и насмејани«.

Хелиотропно лутање кроз сликарство Клода Лорена, како је у поднаслову одређена књига *О идили и срећи*, читаоца води у област ликовног израза карактеристичног за опус Клода Лорена, који је аутору послужио као повод за аналитичко размисљање о естетичком статусу идили и егзистенцијалном статусу доживљаја среће. Ерудитско истраживање мишљења о срећи и уметничким артикулацијама среће, као и суштинске полемике са појединима од бројних цитираних мислилаца, исходилште налазе у формулисању идеја о хелиотропној мисли и осећању дугачког пута. Будући да западноевропска цивилизација баштини и платоновско и хришћанско метафизичко поимање среће Драган Стојановић наглашава да хелиотропна мисао није нужно метафизичка, али да није нужно ни антиметафизичка. И хелиотропна мисао и осећање дугачког пута подразумевају пристајање на мање или више пратити од старозаветног проповједника или од Теогнида из Мегаре до Шопенхауера.

»Земљо, вољена, хоћу. Ох, веруј, не треба

више пролећа твојих да ме за тебе придобију...«

или које француски филозоф Пол Рикер формулише када на једном месту у студији *Поирешљиви човек (L'homme faillible)* каже: »Човек је Радост изговарања »Да« у тузи коначности«. Хелиотропна мисао и осећање дугачког пута представљају отвореност према свету, благу насмешеност, трагање, превазилажење песимизма и »културе несреће«, како аутор иронично назива традицију која се може пратити од старозаветног проповједника или од Теогнида из Мегаре до Шопенхауера.

За читаоца песама о *Сл.* појмови хелиотропна мисао и осећање дугачког пута могу представљати инспиративан херменеутички подстицај. Теме аргументоване филозофске расправе о идили и срећи у поезији се појављују као слике. Суморна тежина постојања, коју хелиотропна мисао превазилази, у поезији потоји у призорима глиба, гужве и дима света нужности, којима је, премда не на великом растојању, супротстављан дух у свом еротском, уметничком или љубавном, узлету, »мудри летач понад глиба«. Шекспир би га можда назвао Аријел, каже песник, а сам му даје име Јас, зове га зраком, а његову суштину

наговештава »радом душе у светлости и светлости у души«. Јас је »мајстор сажимања, сакривач, кријумчар...«, онај који одводи »на дно тренутка«, омогућава и спознају и занос и спокој, који никад сасвим не одлази али никад није ни сасвим присутан, јер лирски субјекат заправо и не жели »сабирање свих тренутака лишених смрти«, што би могло да значи и нужно напуштање реално постојеће мирисне лепоте острва, маслина и рогача. Лирски уобличене приче о Сл. у тренуцима када она пере зубе морем на Хвару у рану јесен 1978. године, када припаљује цигарету на камину у једном летњиковцу близу Рима, или када пролази поред бензинске пумпе, што све стоји већ у насловима појединачних песама, представљају у доживљају света и времена лирског субјекта оне тренутке због којих је, рећи ће аутор огледа *О идили и срећи*, вредело да се деси све што је у прошлости појединца, врсте, планете и космичких система томе претходило. Скромне размере свакодневице и лепоте која се може открити у малим дрвеним сандуцима из којих расте медитеранско мирисно биље, у пламичку који се приноси цигарети, или у јутарњем ужурбаном проласку поред бензинске пумпе у вези су са подухватима спасења попут оног Нојевог, заокружују потпуност света и свемира, и произилазе из несамерљиво дуготрајних процеса као што је таложење органских наслага у дубини Земље. Исти аутор је у огледу *О идили и срећи* написао »све што је икад било чини се, у том случају, потребним, као нека припрема, и све што јесте – неопходним, да би се доспело у једно стање у којем се све прикушља, сажима, испољава као сазрело, отвара се и даје«. Лирски субјекат постоји са осећањем дугачког пута, оног који му претходи, »јер постојало је дуго путовање пре«, и оног што му предстоји, на којем се услед сарадње свега што постоји могу остварити нарочити сусрети и тренуци најређе лепоте, али и призори зловоље, или злослутних слика четака, чак и оне за пшеле, распоређених на белом столњаку, поред тањира с грожђем, а судећи по најновијим песмама, песник се све експлицитније окреће и неумитности бола. Рилке је у истој елегији у којој егзалтирано пристаје на земаљско постојање написао и следеће стихове:

»Дакле, пре свега тегоба,
дакле, дуготрајно искуство љубави, – дакле,
све саме неизрепиве ствари«.

Мисао о срећи је у поезији Драгана Стојановића, разуме се, песнички недоречена, али није релативизирана призорима несреће. У комплексним сликама које у малим, условно речено, наративним целинама често садрже дуготрајне дијахроне следове, песник дотиче *све*, понекад набројано, понекад наговештено, а понекад подразумевано, али *све* што је описиваном тренутку претходило. Теогнидове и Шопенхауерове истошљенике би *све* замисливо вероватно навело на закључак да се под тим условима није требало ни родити, али ова поезија представља мудру и благо насмешену афирмацију живота до које доводи постепена и свеобухватна спознаја стечена »на дугачком путу«.

За репезију стихова Драгана Стојановића неопходно је одређено читалачко искуство и образовање које омогућаје да се песничков асоцијативни ток потпуно или бар до извесне границе прати. Синтаксичка организација стихова и лексички избор откривају пажљив рад у језику и

захтеvaју подробнију анализу стилских поступака којима се постижу ритмички и мелодијски ефекти. Ова поезија је, међутим, најкомуникативнија тамо где ствара слику која се у читалачкој свести актуелизује као визуелни доживљај, и на тај начин и мање упућеном читаоцу преноси своју поруку.

Расправу о срећи Драган Стојановић завршава закључком да је срећа увек незапштићена, али да поруку о њој не треба оставити незапштићеном. Ваља је штитити од предрасуда свих врста и од тумачења која представљају инструменте идеологија и њима својствене манипулације. Упоредним читањем песама о Сл. и огледа *О идили и срећи* откривамо метаморфозе мисли о срећи, то јест, двоструки, с једне стране филозофски, рационалан и ерудитски, а с друге песнички, високо стилизован, покушај да се мисао о срећи заштити.